

מראי מקומות מפעל עמוד וחזרה

מראי מקומות - פסחים נה.

א. תנא קולי קולי קתני

העירו התוס', שלכאורה גם לולא דברי רבי אלעזר היינו צריכין לומר שכתב התנא קולי קולי, שהרי בת"ב אסור לרחוץ את כל גופו גם בצונן, ובתענית ציבור מותר.

ובחי' הגרי"ז על הרמב"ם (הל' תענית, עמ' 20), כתב לבאר שבאיסור הרחיצה בתשעה באב ישנם ב' דינים: א. משום איסור התענית, שאוסר גם רחיצה. ב. משום דיני אבלות, שהרי רחיצה היא אחת מאיסורי אבלות. והוכיח זאת מדברי הרא"ש בשם הרמב"ן שאיסור הרחיצה מתחיל מזמן סעודה המפסקת, אף שעדיין לא התחיל בדיני התענית, ומזה מוכח שהוא מדיני האבילות שמקצתם מתחילים מזמן הסעודה המפסקת. ומכך שבתשעה באב אסור גם להושיט אצבעו למים מוכח שהוא גם מדיני התענית, שהרי מדיני אבילות אין איסור אלא ברחיצת כל הגוף.

ולפי זה יש לבאר את דברי רבי אלעזר שבא ללמד שאף הרחיצה האסורה מדין תענית, אינה כשאר תעניות, אלא אסור כמו יוה"כ. ועל זה הביאה הגמ' ראי' מאין בין ת"ב ליוה"כ וכו', הא לכל דבריהם זה וזה שוין, ומשמע שדין ת"ב כדין יוה"כ לכל דיני תענית. ועי"ז הקשו מהברייתא שאין בין ת"ב לת"צ וכו', הא לכל דבריהן זה וזה שוין, הרי דדין ת"ב כת"צ לענין דברים הבאים מחמת התענית, וממילא איסור הרחיצה הוא רק בכל גופו ולא בהושטת האצבע במים. ועל זה תירצו שתנא קולי קולי קתני, שאין תשעה באב קל מתענית ציבור לענין דיני תענית, אבל יכול להיות שהוא חמור. אבל בלא זה לא היינו צריכין לומר שתשעה באב חמור יותר מתענית ציבור, ואף שאסור לרחוץ כל גופו בצונן, אף שבשאר תעניות אינו אסור זהו מדיני האבילות ולא מדיני התענית, ורק כיון שחידש רבי אלעזר שגם לענין הושטת אצבע, שהוא מדיני התענית, חמור תשעה באב משאר תעניות, הוצרכו לתרץ דקולי קולי קתני.

ב. אמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה

כתב הצ"ח (ברכות יז): שהרי"ף והרמב"ם פסקו כתירוץ זה של רבי יוחנן שמוחלפת השיטה, ולכן סובר רשב"ג שחתן יכול לקרות קריאת שמע, והלכה כמותו במשניות. אלא שהקשה מנין לנו שהמחלוקת בברכות מוחלפת, שמא המחלוקת כאן היא המוחלפת, וכפי שמבואר ברש"י כאן שלא הכריע איזה מהן הוחלפה.

ותירץ, שלפי גירסתנו הרי המעשה של רבן גמליאל אינו כרשב"ג בנו, ואף שכתבו התוס' (ברכות טז) שאין זה מעשה לסתור, משום שמי שהוא גדול ובוטח בעצמו יכול לקרות, מכל מקום כתב הצ"ח שהוא דוחק, ורק לפי תירוץ הגמרא שאין הופכים צריך לדחוק כן, אבל לפי רבי יוחנן מובן בפשיטות, שכיון שהוחלפו השיטות, יש ראי' מהמעשה של ר"ג לשיטתו.

ג. מעיקרא תנא מנהגא ולבסוף תנא איסורא

פירש רש"י, שממה שכתוב בית שמאי אוסרים, משמע שבכל מקום אוסרים. וכתב המהרש"א, שאינו יודע כיצד משמע בכל מקום, אלא שממה שאמרו ב"ש שהלילה אסור בגליל, וממה שכתוב אוסרין משמע שהוא איסור. אבל התוס' ביאר שמהר"א שלבסוף תנא איסורא היא מכך שהביאו בזה מחלוקת, ובמנהג לא שייך מחלוקת, שהרי פוק חזי כיצד נוהגים באותו מקום, ומזה משמע שהוא איסור ממש.

והפני יהושע כתב, שגם כוונת רש"י כדברי המהרש"א בדעת התוס', ומה שכתב רש"י שמשמע בכל מקום, היינו שכיון שהוא איסור, שוב אין שייך לחלק בין מקום למקום.

ד. וסבר רבי יהודה י"ד מותר בעשיית מלאכה

בחידושי הר"ן הקשה, מנין שר' יהודה סבור כאנשי יהודה, שמא הוא סובר כאנשי גליל. ותירץ, שאם היה ר' יהודה סובר שביהודה היו מתירים, היה לו להשמיענו, שלאנשי יהודה המנכס ב"ד שותלה במקום הטיט, כדי להשמיענו שאומרים גם ב' מקצת היום ככולו.

ה. שותלה במקום הטיט ואין שותלה במקום הגריד

פירש רש"י, שותלה במקום הטיט כדי שתמהר ליקלט קודם העומה. והקשה המנחת חינוך (מצוה ש"ג אות ה), מה בכך שישתול עתה במקום שלא יקלוט קודם לעומה, הלא בשעת הקצירה יתבטל ברוב. ואין בזה משום ביטול איסור לכתחילה, כיון שעתה אינו מבטל, שהרי עכשיו כל השדה אסורה, ורק אח"כ נעשה הביטול מאליה, והרי זה כמו היתר בהיתר, וכמו שכתב ה"ט"ז (או"ח סי' תמ"ז סק"ה) שמותר לערב חמץ קודם פסח ולבטלו. וראה שם מה שכתב עוד שאין לומר שהוא דבר שיש לו מתירין.

והביא מדברי החוות דעת (יו"ד סי' קו) שכשהאיסור היה מתחילה, ואח"כ נתערב ההיתר, לא אומרים בזה ביטול ברוב, וכעין מה שכתב המרדכי, שכל שההיתר לא היה ניכר בעצמו מתחילה, אין אומרים ביטול ברוב.

ו. והאיכא ארביסר חמיסר ומקצת שיתסר

כתב האור שמח (מאכלות אסורות פ"ד ה"ד ד"ה והנה) שכל זה כשהיו מקריבים קרבן עומר, אבל בזמן הזה שאין עומר, אם נאמר האיר המזרח מתיר, א"כ אין מקצת היום של ט"ז קודם הזמן, וממילא אם אינו מושרש קודם שהאיר המזרח ביום ט"ז, אינו מותר עד עומר הבא.

ז. והאיכא ארביסר וכו'

מבואר בסוגייתנו שכל זמן שלא הושרש, אינו חשוב כזרוע לענין העומה. וכן כתב רש"י לעיל (כה). לענין כלאי הכרם, שכל

מראי מקומות מפעל עמוד וחזרה

מראי מקומות - פסחים נה. (המשך)

ז. אימתי בזמן שהתחיל בה קודם ארבעה עשר וכו' יש להעיר, שמאחר ואמרו 'גומרה', א"כ ודאי התחיל בה קודם י"ד, ומדוע הוצרכו להוסיף ולומר 'אימתי' וכו'. וביאר הרש"ש בב' דרכים: א. שהיה אפשר לומר שמותר להתחיל ולגמור המלאכה בי"ד, ועל זה אמרו שההיתר הוא דוקא אם התחיל קודם. ב. שהכוונה שהתחיל סמוך לי"ד, ולא הספיק לגמור עד שבא י"ד. אבל אם התחיל כמה ימים קודם י"ד, והניחה ולא גמרה, אסור לגמרה בי"ד, שהרי זה כמתחיל מחדש.

י. כל מלאכה שהיא לצורך המועד גומרה בי"ד כתב הרא"ש (סי' ח') בשם ר"י, שמלאכה לצורך המועד מותרת כל היום, שהרי אמרו לקמן בברייתא עושים מלאכה בערב פסח עד חצות, ומשמע מזה שלצורך המועד מותר כל היום. אבל הרא"ש דחה הראיה, משום שלא יכל היה לכתוב בענין אחר, כיון שכתב עושים מלאכה בע"פ, הוצרך לשנות עד חצות.

זמן שלא הושרש הרי הוא כמונח בכד. ובמנחת חינוך (מצוה רצ"ח אות י"ד) העיר, לענין מלאכת זורע בשבת, שהרי אינו נשרש אלא אחר השבת, ומדוע מתחייב הזורע בשבת, הלא זה דומה למבשל בשבת שאינו חייב אא"כ נתבשל קצת בשבת, ומה שנתבשל אחר שבת אינו מחייבו. וכתב שעל כרחינו לחלק, שהלשון זריעה כולל גם מיד כשהוא מנפץ הזרע על הקרקע, וגם בלא השרשה חשוב מלאכת זורע אף שהזרעים נחשבים תלושים לגבי ענינים אחרים, ע"ש עוד בזה.

ח. ר"מ אומר כל מלאכה שהתחיל בה קודם לי"ד גומרה בי"ד רש"י (להלן ריש עמוד ב') פירש, שדין זה הוא אפילו במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה. אולם ברמב"ם (שביתת יו"ט פ"ח ה"ט) מבואר שאפי' במקום שנהגו לעשות מלאכה, לא יתחיל לעשות מלאכה בי"ד, אע"פ שהוא יכול לגמרה קודם חצות, ורק מה שהתחיל קודם י"ד יכול לגמרה בי"ד.